

ТЕКСТЫ ДЛЯ ЧТЕНИЯ

8 КЛАСС

Алеша дьэтин таһынааҕы аппаҕа салаасканан сырылыы оонньоото. Төһөнөн иһэн, кини биир хара көтөрү көрөн дьиктиргээтэ. Ол көтөр ас тобоҕун тонгсуйа-тонгсуйа, тула өттүн көрөн ылаттыыр:

-Тураах кэлбит. Түһнүгүнэн көр эрэ, аһы олоһор.

-Тохсунньуга тураах кэлбэт,-диир ийэтэ.

-Оччоҕо тугуй?

-Суор буолуо, -кэпсэтиигэ аны мин кыттабын.

-Суор хара дуо?-Алеша эмиэ ыйытар.

-Хара, -дии-диибин хангас түһнүгүнэн көрбүтүм, кырдык тураах муннаах, икки дьабадьыта кырыаран баран, туотангы олоһор эбит. Тураахтар кыстыылларын туһунан урут истибит буолан, соһуйбатым.

-Тохсунньуга тураах кэлбит, доһоттоор,-диирбин кытта, дьээлээхтэр улаханнаын-кыралыын түһнүккэ үмүөрүстүлэр. Тураах тумсун хаарга туора-маары охсон баран, сыа хаары уобалаата, онтон тугу эрэ иһиллээбиттии чочумча олоһорбоһото.

Тураах аппа үрдүнээҕи хойуу харыйаҕа уйаламмыт, онно утуйар эбит. Олус тымныйдаҕына, көппөт. Аһыыр сиригэр ичигэс соһус күһнэ кэлэр.

-Тураах атаҕа тонмот дуо?-диэн Алеша ыйыталаһар.

-Тонгорун-тонмотун мин бэйэм да билбэппин. Кырдык даҕаны, тураах улар курдук «тыс этэрбэһэ» суох. Арааһа, атахтара тонгон эрдэхтэрэ. Алеша тураахха ас илдьэн ууһар. Эр санаалаах турааҕы бары аһынабыт.

1. Тураах тас дьүһүнүн суруй.
2. Ханнак көтөрдөр туһунан иһиттин? Толору эппиэттээ.
3. Тураах ханна кыстыыр эбитий?
4. Тураах тугу аһырый?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүң?

9класс

Көтөр-сүүрэр барыта ойууру таптыыр, ойуурга олохсуйар. Отон өлгөмө, тэллэй дэлэйэ, сибэкки кэрэтэ барыта ойуурга үүнэр. Ону барытын биһиги сайыны эрэ кытта ситимнээн өйдүүбүт дии. Оттон кыһын? Биһиги кыһын айылҕа сынньананр, утуйар, өлөр дии саныбыт. Ол сыһа. Олох сылааһа кыһын да сойбот. Кыһын саас буоларын, сайын кэлэрин бэлэмниир. Кыһынҥы ойуур кыылларга, көтөрдөргө барыларыгар олус наадалаах, кыһынҥы ойуур — халын хахха, күүстээх көмүскэл, сылаас дьизэ-уот.

Кыһынҥы тыаҕа чыычаах арааһа элбэх да буолар эбит! Догдоруьбут кылгас кутуруктаах, өрүөстээх төбөлөөх сонумсах чыычаахтар туора-маары көтөллөр, чубугураспытынан эргийэ көппөхтүүлэр.

Бадараан чыычаабыттан уратыта барыта манна кыстыыр эбит. Ойуур чыычаахтара сололоро суох – ойуурга ырыа ыллыыллар, күлэллэр-салаллар, ас көрдөөн от-мас быһын кэрийэллэр. Оо, үтүөкэн майгылаах, үлэһит, сайаҕас барахсаттар! Үлэни кытта көрү холбоон сылдыар көрүдьүөс көтөрдөр.

Кыһын диэн айылҕа өлөр-умсар кэмэ буолбатах, саргылаах саас кэлэр кэскилин бэлэмниир, күүс-уох түмүнэр кэмэ диибин эбээт мин ол иһин!(Амма Анчыгыһа.).

ЫЙЫТЫКТАР. Вопросы

1. Кыһынҥы ойуур тоҕо наадалаабыт?
2. Чыычаахтары хайдах ойуулаан суруйбутуй?
3. Ойуур чыычаахтара тоҕо сололоро суоҕуй?
4. Кыһыны тоҕо бэлэмнэни кэмэ диэбитий?
5. Истибит кэпсээннигиттэн ордук тугу сөбүлээтин?

10 класс

Мин төрөөбүт Сахам сирэ олус кэрэ уонна баай айылҕалаах. Ханна да суох уһун тымныы кыһыннаах, кылгас итии сайыннаах. Саас айылҕа уһуктар, кыстык хаар уулар, күөл, үрэх, өрүс мууһа ирэр, кус-хаас соҕуруу дойдуттан кэлэр, харалдьык тахсар. Муус устарга күн-дьыл сылайар, таһырдыа чалбах, бадараан тахсар. Ыам ыйыгар хаар анныттан бастакы ньургунун тахсар. Ньургунун туһунан элбэх ырыа, хоһоон баар. Ыам ыйын бүтүүтэ өрүс мууһа устар. Сорох саас халаан уута дьиэлэри ылар. Саас оҕо аймах таһырдыа ханкылыыр, хайыһардыыр. Улахан дьон оҕуруокка үлэлиир. Саас кус-хаас кэлэн бултуулар.

Сайын бэс ыйын 22 күнүттэн саҕаланар. Бэс ыйыгар от-мас көҕөрөр, алаастарга, хонууларга араас кэрэ сибэкки үүнэр. От ыйыгар от үлэтэ саҕаланар. Куйаас күннэр тураллар. Оҕо аймах сөтүөлүүр. Ыраас салгыһа сылдьар. Күөх хонууга дуоһуһа оонньоур.

Күһүн балаһан ыйыттан саҕаланар. От-мас саһарар, сэбирдэх түһэр, силбик күннэр тураллар.

Алтынньы ый ортото хаар түһэр. Кыһын саҕаланар. Сэтинньи ыйга өрүс, күөл уута тонгор. Кыыллар түүлэрэ хойдор. Кыһын күн кылгыыр, түүн уһуур. Тохсунньу ый –саамай тымныы ый. Тымныы күннэргэ дьүкээбил уота умайар. Чысхаан тымныы турар.

Ыйытыылара. Вопросы.

1. Саас туох уларыһы буолар эбитий?
2. Кыһынны кэм сүрүн уратыта тугуй?
3. Күһүн сайынтан туох атыннааһый?
4. Тиэкистэн истибит ыйдар ааттарын суруй.
5. Тиэкиһи ааһан баран ордук тугу сөбүлээбиккин икки этиинэн суруй.